

**Geraint Howells, Christian Twigg-Flesner, Thomas Wilhelmsson,
Rethinking EU Consumer Law,
Routledge 2018, ss. 356**

Ponad 20 lat temu Geraint Howells i Thomas Wilhelmsson opublikowali monografię pt. *EC Consumer Law* (1997), w której analizowali rozwój prawa wspólnotowego w zakresie ochrony konsumenta. Postulowali wtedy podjęcie bardziej aktywnych działań w celu pogłębienia harmonizacji prawa konsumenckiego. Od tamtego czasu wiele się zmieniło. Do autorów dołączył Christian Twigg-Flesner, wraz z którym stworzyli zespół ekspertów o wyjątkowych kompetencjach i doświadczeniu w zakresie prawa konsumenckiego. Przygotowana przez nich monografia miała być okazją do ogólnej refleksji i ponownej oceny dorobku unijnego. Autorzy uważają bowiem, że obecnie istnieje pilna potrzeba zrewidowania założeń leżących u podstaw przyjętych regulacji prawa konsumenckiego. Jest to konieczne w szczególności, w związku z promowaniem unijnego modelu ochrony konsumenta jako punktu odniesienia dla państw spoza UE.

Niezwykle cenne dla czytelnika wprowadzenie do prowadzonych w monografii rozważań przedstawił Geraint Howells w pierwszym rozdziale pt. *The rich canvas of EU consumer law*. Omówił on poszczególne etapy prac podejmowanych przez instytucje unijne nad prawem konsumenckim. Podkreślił szczególny charakter tych regulacji i ich znaczenie dla realizacji celów wspólnego rynku. Przypomniał założenia, które stanowiły podstawę dla wprowadzanych rozwiązań prawnych. Następnie poddał je krytycznej ocenie i wskazał propozycje zmian.

W rozdziale drugim pt. *Regulation of unfair commercial practices*, autorzy przedstawili rozwój regulacji mających przeciwdziałać stosowanym przez przedsiębiorców nieuczciwym praktykom handlowym wobec konsumentów. Analizę rozpoczyna przypomnienie wczesnego orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości oraz znaczenia w tym kontekście dyrektywy 84/450/EWG, dotyczącej reklamy wprowadzającej w błąd i reklamy porównawczej. Zwrócono też uwagę na trudności legislacyjne wynikające z istotnych różnic w podejściu do ochrony zasad uczciwego obrotu w poszczególnych państwach członkowskich. Następnie podkreślono przełomowe znaczenie dyrektywy 2005/29/WE z dnia 11 maja 2005 r. dotyczącej nieuczciwych praktyk handlowych stosowanych przez przedsiębiorstwa wobec konsumentów na rynku wewnętrznym. Przyjęta w niej zasada maksymalnej harmonizacji miała umożliwić klarowne wskazanie jednolitych ram prawnych dla dopuszczalnych strategii marketingowych. Dostrzeżono jednak pewne problemy związane z implementacją dyrektywy i jej praktycznymi implikacjami dla prawa krajowego. W szczególności wykorzystane w dyrektywie pojęcie „dobrej wiary” będącej miernikiem staranności zawodowej przedsiębiorcy jest interpretowane odmiennie w poszczególnych krajowych systemach prawnych, co przyczynia się do powstawania różnic w sposobie stosowania tej regulacji w państwach członkowskich. Nawet nieznaczne różnice w implementacji dyrektywy przez poszczególne państwa członkowskie powodują wzrost barier dla prowadzenia transgranicznej działalności unijnych przedsiębiorców.

Christian Twigg-Flesner w rozdziale trzecim pt. *Pre-contractual information duties and the right of withdrawal* przedstawił krytyczną analizę regulacji dotyczących podstawowych instrumentów

wykorzystywanych przez ustawodawcę unijnego do ochrony konsumentów. Już pierwsze wspólnotowe akty prawne w zakresie prawa konsumenckiego (np. dyrektywa 85/577/EWG) regulowały obowiązek przedsiębiorcy dostarczenia informacji konsumentowi przed zawarciem umowy oraz prawo konsumenta do odstąpienia od umowy. Od tamtego czasu coraz bardziej szczegółowe stają się przepisy odnoszące się do zakresu obowiązku informacyjnego, formy jego realizacji w poszczególnych sektorach oraz zasad realizacji prawa do odstąpienia od umowy przez konsumenta. Autorzy zwracają jednak uwagę na konieczność ponownego przemyślenia założeń leżących u podstaw tego mechanizmu ochrony. Od dawna obserwować można sygnały świadczące o tym, że dostęp do informacji nie gwarantuje podejmowania przez konsumentów bardziej przemyślanych decyzji. Szczególnie wymowne są wyniki przytaczanych w monografii badań z zakresu ekonomii behawioralnej wskazujące, że konsument ma ograniczone możliwości efektywnego wykorzystania udostępnionej mu informacji. Unijny legislator stoi wobec tego przed poważnym wyzwaniem polegającym na zmodyfikowaniu regulacji obowiązku informacyjnego przedsiębiorców, tak by jego realizacja rzeczywiście służyła wzmocnieniu autonomii konsumentów.

Thomas Wilhelmsson w rozdziale czwartym pt. *Unfair contract terms* podsumował dorobek dyrektywy 93/13/EWG w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich. Podkreślił, że była to pierwsza dyrektywa tak poważnie ingerująca w krajowe prawo zobowiązań umownych. Początkowo jej znaczenie w poszczególnych państwach członkowskich było bardzo zróżnicowane. Jednakże wraz ze wzrostem ilości wyroków Trybunału Sprawiedliwości dotyczących nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, stała się ona kluczowym instrumentem oddziaływania na krajowe prawo umów. Charakterystyczna jest również ewolucja orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości w zakresie określania roli sądów krajowych w zapewnianiu prawidłowej implementacji dyrektywy.

To jednak dyrektywa 1999/44/WE w sprawie niektórych aspektów sprzedaży towarów konsumpcyjnych i związanych z tym gwarancji stanowi regulację najdalej ingerującą w wewnętrzne prawo umów państw członkowskich. Jej krytycznej analizie poświęcony został rozdział piąty pt. *Consumer sales*. Przywołano w nim na początku założenia przyjęte w trakcie tworzenia przepisów odnoszących się do umowy sprzedaży. Następnie omówiono problemy związane z prawidłową implementacją tej dyrektywy przez państwa członkowskie. Przypomniano ponadto, że wielokrotnie podejmowane były na poziomie instytucji unijnych próby poszerzenia tej kluczowej regulacji i pogłębienia w tym zakresie harmonizacji prawa konsumenckiego. Za każdym razem spotykało się to jednak z niechęcią państw członkowskich. Autorzy rozdziału rozważają powody tego stanu rzeczy, jak i możliwe zmiany w przyszłości.

Najobszerniejszym rozdziałem w recenzowanej monografii jest rozdział szósty, pt. *Consumer and mortgage credit*. Wiele uwagi poświęcono w tej części omówieniu działań instytucji unijnych podejmowanych w celu stworzenia jednolitego rynku kredytów konsumenckich. Wprowadzane regulacje prawne miały przede wszystkim zapewnić zwiększenie przejrzystości warunków umów i podniesienie poziomu ochrony konsumenckiej w tym sektorze. Pierwszym aktem prawnym w tym zakresie była dyrektywa 87/102/EWG z dnia 22 grudnia 1986 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich dotyczących kredytu konsumenckiego. Możliwości oddziaływania na prawo krajowe przyjęte w tej dyrektywie były bardzo skromne i w rezultacie nie usunęła ona różnic między stosowanymi w państwach członkowskich

mechanizmami ochrony konsumentów w sektorze kredytów konsumenckich. Zadanie to zrealizować miała, oparta na zasadzie pełnej harmonizacji, dyrektywa 2008/48/WE z dnia 23 kwietnia 2008 r. w sprawie umów o kredyt konsumencki. Autorzy rozdziału dostrzegają jednak problemy związane z implementacją tej dyrektywy oraz mankamenty przyjętych rozwiązań prawnych, które ujawniły się w praktyce. Dopelnieniem tej analizy jest przedstawienie założeń leżących u podstaw dyrektywy 2014/17/UE z dnia 4 lutego 2014 r. w sprawie konsumenckich umów o kredyt związanych z nieruchomościami mieszkalnymi. Odnosi się ona do kredytów zabezpieczonych hipoteką. Miała ona spowodować rozwój transparentnego i konkurencyjnego rynku wewnętrznego opartego na spójnych i uczciwych warunkach umów o kredyt związanych z nieruchomościami, promować zrównoważone udzielanie oraz zaciąganie kredytów konsumentom świadomym rodzajów ryzyka z tym związanych.

W rozdziale siódmym pt. *Product liability and safety* autorzy poruszyli problematykę bezpieczeństwa produktów. Zwrócili oni uwagę na istnienie w tym zakresie dwóch rodzajów regulacji. Z jednej strony, dyrektywa 2001/95/WE z dnia 3 grudnia 2001 r. w sprawie ogólnego bezpieczeństwa produktów kreuje publicznoprawny system zapewniania bezpieczeństwa wszystkich produktów wprowadzanych na rynek oraz wprowadza mechanizmy pozwalające na monitorowanie bezpieczeństwa produktów i podejmowanie odpowiednich działań przeciwko produktom niebezpiecznym. Z drugiej zaś – dyrektywa 85/374/EWG z dnia 25 lipca 1985 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich dotyczących odpowiedzialności za produkty wadliwe, określa przesłanki odpowiedzialności producenta w zakresie, w jakim jego produkt, część składowa lub jakikolwiek surowiec dostarczony przez niego był wadliwy. Podkreślono, że model zapewniania bezpieczeństwa produktów na wspólnym rynku unijnym uznawany jest za skuteczny i efektywny. Stanowi on również punkt odniesienia dla regulacji prawnych państw spoza UE. Pewne mankamenty tej regulacji związane są z szybkim rozwojem nowych technologii i niepewnością co do adekwatności dotychczasowych rozwiązań prawnych w tym zakresie. Coraz częściej wskazuje się także na brak unijnych rozwiązań prawnych w zakresie bezpieczeństwa usług.

W rozdziale ósmym pt. *EU consumer access to justice and enforcement* autorzy analizują skuteczność systemu zapewniania przestrzegania prawa konsumenckiego w UE. W szczególności podkreślają pogłębiającą się przepaść pomiędzy ilością przepisów prawa konsumenckiego a ich skuteczną egzekucją w praktyce. Za jeden z powodów tego stanu rzeczy uznać należy istniejące różnicowanie w zakresie stosowania i egzekwowania prawa konsumenckiego w poszczególnych państwach członkowskich. Ponadto wielu konsumentów nie dochodzi ochrony swoich praw z uwagi na niewielką wartość przedmiotu sporu i sporą uciążliwość procedur. Autorzy postulują więc dalej idące uproszczenia postępowania w zakresie dochodzenia ochrony praw konsumentów i obniżenie ich kosztów. Uważają również, że zadania związane z zapewnianiem przestrzegania praw konsumenckich w większym stopniu mogłyby realizować wyspecjalizowane instytucje publiczne. Równocześnie rozwijać należy rozwiązania prawne umożliwiające dochodzenie roszczeń w postępowaniach grupowych.

W ostatnim rozdziale, pt. *To boldly go where EU consumer law has not gone before. Conclusions*, autorzy podjęli próbę podsumowania i sformułowania wniosków w oparciu o szczegółową analizę dorobku prawa konsumenckiego przedstawioną w monografii. Przede wszystkim wskazują

oni, że dotychczasowy sposób regulacji ochrony konsumenta polegający na harmonizacji prawa materialnego odwraca uwagę od kluczowego zagadnienia, jakim jest uzgodnienie standardu w zakresie podziału w państwach członkowskich ryzyka gospodarczego pomiędzy konsumentów a przedsiębiorców. Znaczące zróżnicowanie w podejściu do tego problemu w poszczególnych krajowych porządkach prawnych utrudnia realizację założeń leżących u podstaw polityki ochrony konsumentów w UE. Ponadto obecnie powszechnie używany argument likwidacji barier w rozwoju jednolitego rynku uzasadniający wprowadzanie kolejnych regulacji prawa konsumenckiego wymaga korekty. W szczególności UE powinna ostrożnie wprowadzać jednolite wartości w sektorach, w których istnieją silne krajowe kulturowe i społeczne uwarunkowania dla ochrony konsumentów. Autorzy wskazują również na problemy wynikające z coraz częstszego posługiwania się rozporządzeniami oraz harmonizacją maksymalną w celu regulowania praw konsumentów. Wprowadzone w ten sposób jednolite rozwiązania prawne nie pozwalają na uwzględnienie krajowej terminologii i tradycji prawnych, co budzić może opór.

Monografia *Rethinking EU consumer law* stanowi przykład pracy naukowej, w której nie tylko omawiane są aktualne rozwiązania prawne w zakresie prawa konsumenckiego, ale również podejmowana jest próba pogłębionej refleksji co do jego celów w kontekście globalnych procesów gospodarczych. Krytyczna analiza prawa konsumenckiego i dobrze uzasadnione poglądy autorów stanowią istotny głos w dyskusji nad przyszłością prawa konsumenckiego także i w Polsce. Wysoko należy również ocenić poziom naukowy monografii oraz warsztat naukowy jej twórców. Monografia ta powinna więc zainteresować wszystkich przedstawicieli doktryny prawa zajmujących się prawem konsumenckim.

Dr Agnieszka Kubiak-Cyrul

Katedra Prawa Cywilnego, Wydział Prawa, Administracji i Stosunków Międzynarodowych
Krakowska Akademia im. A. F. Modrzewskiego
e-mail: cyrulaga@hotmail.com